

Jiří Dienstbier

rozhlasový
zpravodaj

1958–1969

Jiří Dienstbier

rozhlasový zpravodaj

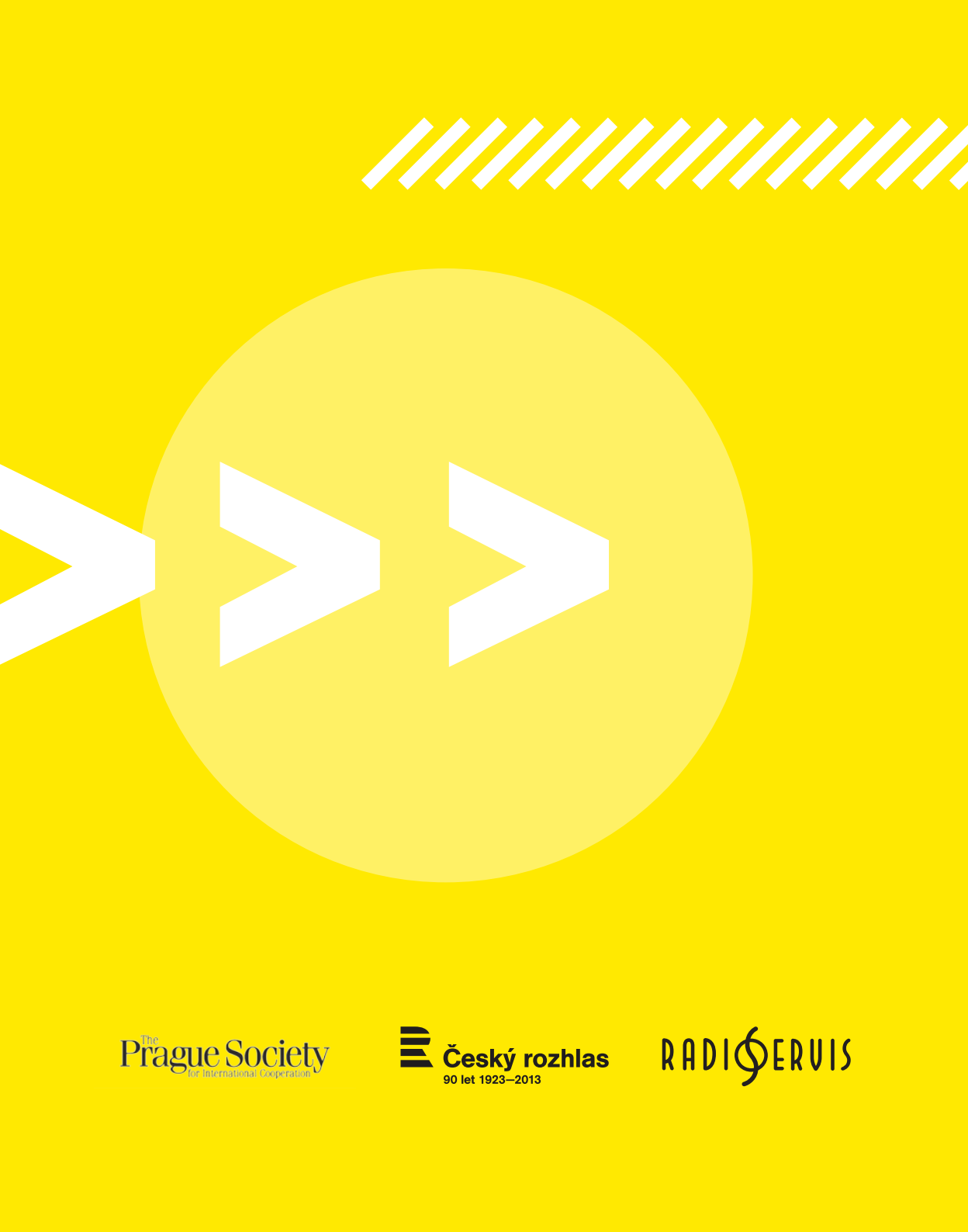
Česká veřejnost znala Jiřího Dienstbiera v několika různých rolích: jako novináře, disidenta, diplomata a opozičního politika. Nejméně zmapovaná je první etapa jeho veřejného působení – práce rozhlasového novináře. A právě tento dluh předkládaná kniha splácí. Nabízí výběr komentářů, reportáží a článků z období od roku 1963 do roku 1969, kdy se vrátil z postu amerického zpravodaje. Během této doby Dienstbier dozrál do zkušeného novináře s osobitým a analyticky pronikavým stylem.

Dienstbierovy texty připomínají některé velké události a protagonisty tehdejšího mezinárodního života – válku ve Vietnamu, konec vlády Suharta v Indonésii, Maovu kulturní revoluci v Číně, výrazné politiky typu Harolda Wilsona, Charlese de Gaulla, Richarda Nixona, Henryho Kissingera.

Důležitou součástí knihy je soubor reportáží ze Spojených států v době, kdy tam Dienstbier působil v závěru šedesátých let jako zahraniční zpravodaj. Ve svých reportážích o životě ve velkých městech i na americkém Jihu dokázal zachytit ducha doby i rozpory americké společnosti, která ho tolik přitahovala a fascinovala.

Závěrečnou část knihy tvoří Dienstbierovy dosud nezveřejněné vzpomínky na dobu po návratu ze Spojených států do normalizační reality, jež mohou sloužit jako cenný pramen dokreslující tehdejší atmosféru v československé společnosti.

The
Prague Society
for international cooperation

 Český rozhlas
90 let 1923–2013

RADIOERUIS

Jiří Dienstbier

rozhlasový
zpravodaj

1958-1969

© Jiří Dienstbier, heirs, 2013

© Radioservis, a. s. 2013

ISBN 978-80-87530-25-2

Obsah

Úvodem – Peter Duhan	6
Novinář Jiří Dienstbier – Petr Drulák	9
I. Služba dni. Poznámky a komentáře	14
Francie	15
Velká Británie	25
Kambodža	39
Vietnam	47
Indonésie	73
Amerika	105
II. Na cestách. Fejetony a reportáže	166
Americký Jih	168
Tennessee Valley Authority	176
New Orleans	180
Memphis	186
Charleston	190
Řidič v New Yorku	196
Washington	198
Sexuální vzdělání	205
Fízlové, střežte se žen	208
Dcery americké revoluce	210
Američtí prodavači	212
Zákon jedenácté hodiny	213
III. Ze vzpomínek	216
Závěrem – Jiřina Dienstbierová	232

Úvodem

Vyrůstal jsem v novinářském prostředí a dodnes mám natrvalo v paměti uloženy floskule kolegů a přátel mého otce typu „Novinářem se nelze vyučit, novinářem se člověk narodí“, nebo „Jsou pouze dvě kategorie novinářů – ti dobří a ti ostatní“, anebo také „Novinařina není zaměstnání, ale poslání“. Zcela spontánně jsem se k těmto konstatováním musel vracet při čtení výběru novinářských prací Jiřího Dienstbiera, které většinou připravil pro vysílání Československého rozhlasu. Uvědomil jsem si, že Jiří Dienstbier se novinářem narodil, byl novinářem vynikajícím a jeho práce byla pro něj posláním. Uvědomil jsem si také, že přelom padesátých a šedesátých let a pak jejich pokračování do roku 1968 patří k tomu nejlepšímu, co dala československá, rozuměj česká a slovenská, zejména rozhlasová žurnalistika naší mediální historii. Byli to především rozhlasoví kolegové z redakce mezinárodního života v Praze a Bratislavě, kteří nám posluchačům vrátili schopnost naslouchat sytým barvám života a pomyslně vycestovat z uzavřeného lágru naší země do živoucího a kvetoucího světa, světa bez hranic.

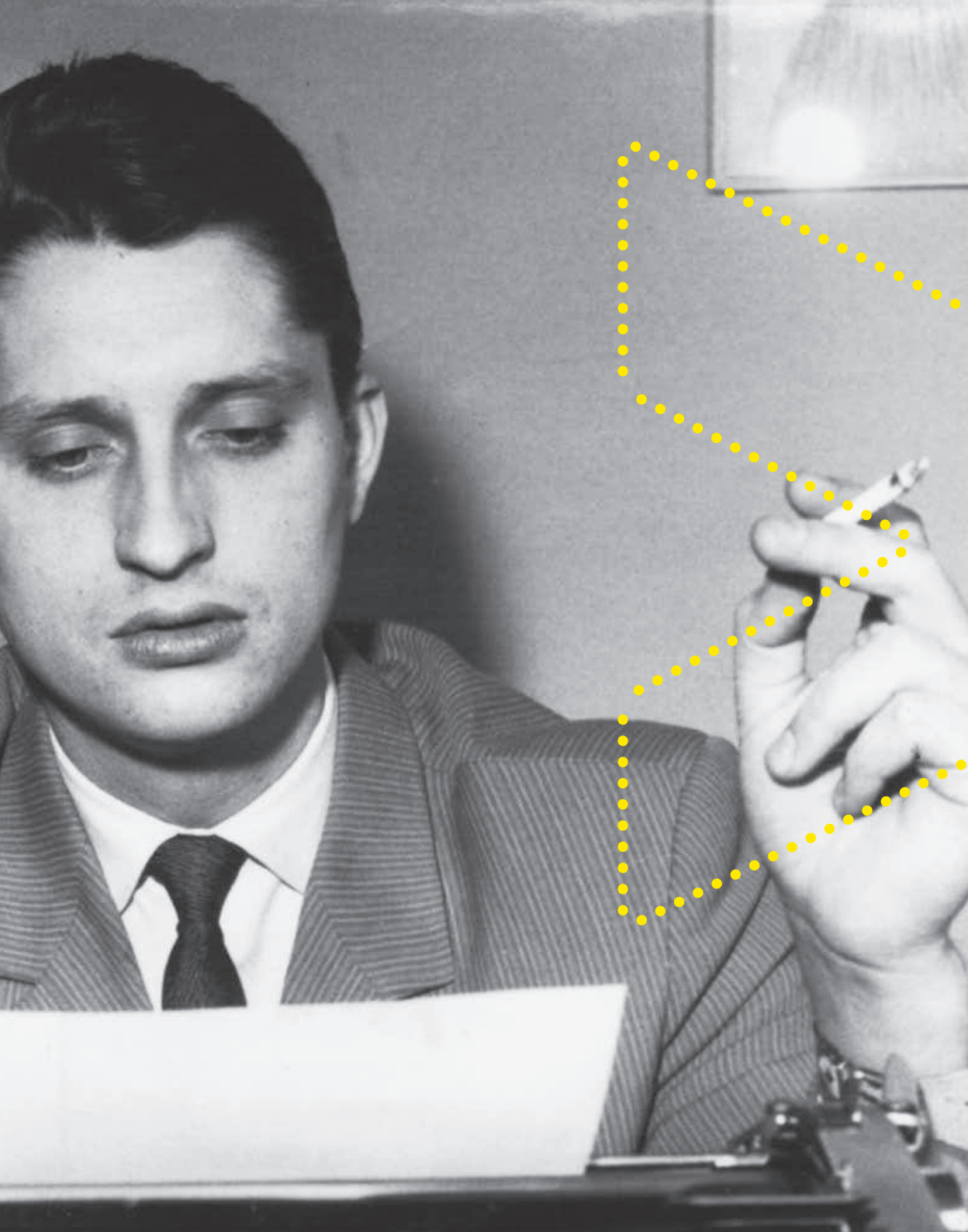
Kdybych byl vysokoškolským pedagogem a mohl učit adepty žurnalistiky, předložil bych jim knížku, kterou právě budete číst, jako učebnici novinářských žánrů. Umění reportáže, umění fejetonu, umění komentáře, poznámky či glosy jsou uměním také proto, že mají svá přesná pravidla. Žánrová čistota, její dodržování, zvládnutí forem je první předpoklad k tomu, abychom mohli kvalifikovat obsah jako práci profesionála. A možná nejde ani tak o nás, profesionály, jako spíš o ty, kterým je umění žurnalistovo určeno. Nepodceňujme posluchače a čtenáře, oni velmi dobře vědí, kde je dělicí čára mezi šumem slov a uspořádaným plynutím myšlenek. Ono posluchačské „Bylo to skvělé“ je proto pro novinářského profesionála mnohdy víc než formální ocenění od šéfa s poděkováním.

Kdybych byl vysokoškolským pedagogem a mohl učit adepty žurnalistiky, předložil bych jim knížku, kterou právě budete číst, jako učebnici novinářské etiky. Novinář nemá soudit, novinář nemá lacině kritizovat, novinář nemá být jiný než ti, pro které píše. Má najít takový úhel svého pohledu, natolik osobitý a lidský, aby pomohl posluchači či čtenáři formulovat vlastní hodnotící soud, aby pomohl posluchači či čtenáři

zmoudřet. To je to, proč mluvím o žurnalistice a novinářině jako o poslání. A to je to, co činí z Jiřího Dienstbiera výjimečného novináře a výjimečného člověka. Své pocity po přečtení výběru novinářských prací Jiřího Dienstbiera bych shrnul asi takto: Život se měnil, on zůstal stejný.

Peter Duhan
generální ředitel Českého rozhlasu

Novinář Jiří Dienstbier

Československá a česká veřejnost znala Jiřího Dienstbiera v několika různých rolích. V následných životních etapách působil jako novinář, disident, diplomat a opoziční politik. V šedesátých letech se Dienstbier jako mladý reportér zařadil mezi nejvýraznější osobnosti zahraniční redakce a Československého rozhlasu vůbec. Tuto roli ukončily normalizační čistky, které mu znemožnily psát a vysílat. V roce 1977 byl mezi prvními signatáři Charty a zařadil se k aktivním odpůrcům normalizačního režimu. Spoluzaložil Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných a věnoval se nezávislé novinářské práci, za což si vysloužil opakované věznění.

Jeho disidentská role skončila sametovou revolucí, na níž se od počátku významně podílel. V prosinci 1989 se stal československým ministrem zahraničí a spolu s Václavem Havlem i hlavním tvůrcem nové zahraniční politiky, „návratu do Evropy“. Dva a půl roku Dienstbierovy diplomacie se v dějinách české zahraniční politiky vymykají jeho aktivitou a tvořivostí, a to nejen vůči obdobím předchozím, kdy česká zahraniční politika byla podřízena sovětské, ale i následujícím dvaceti letům, během nichž se česká diplomacie buď omezovala na nutné, nebo se pokoušela o vlastní přínos nedomyšlenými a neúspěšnými kroky zprava i zleva.

Po prohraných volbách v roce 1992 se uchýlil do opozice a v určitém smyslu se vrátil ke své předchozí roli disidenta. Ať už jako předseda Svobodných demokratů, nebo zpravodaj OSN pro bývalou Jugoslávii, či předseda zahraničního výboru českého Senátu zaujímal stanoviska, která byla sice často v rozporu s převládajícím míněním doby i s míněním jeho přátel z disentu, ale v nichž čas dal Dienstbierovi obvykle za pravdu.

Rolemi novináře, disidenta, diplomata a opozičního politika se veřejný přínos Jiřího Dienstbiera nevyčerpává. Na místě je připomenout také jeho pedagogickou činnost na různých univerzitách, osvětovou práci v Radě pro mezinárodní vztahy, jakož i autorství několika divadelních her před nedávnem vydaných v monografii O hostitelích a hostech. Nejviditelnější a snad i nejvýznamnější byl Dienstbierův přínos v roli diplomata. Jeho zahraniční politika si dnes zaslouží důkladnější pozornost jako inspirace pro budoucnost. Pokud bychom však hledali klíč k Dienstbierovu myšlení o světě a k jeho politickému jednání, měli bychom se zaměřit na jeho první dvě role a životní etapy. V diplomatovi se setkává novinář s disidentem. Zatímco Dienstbierovo disidentské smýšlení zachycuje jeho Snění o Evropě, dosud chyběl pramen, který by představil Dienstbiera novináře.

Tato kniha zachycuje pouze zlomek z více než půlstoletí Dienstbierovy novinářské činnosti. Jedná se však o zlomek zásadní. Kniha předkládá výběr z dochovaných komentářů, reportáží a článků z období od roku 1963, kdy Dienstbier po ukončení vojenské služby působil jako redaktor redakce mezinárodního života Československého rozhlasu, do roku 1969, kdy se vrátil z postu amerického zpravodaje. Zachycuje sedm let, během nichž Dienstbier dozrál do zkušeného novináře s osobitým a analyticky pronikavým stylem. Předkládané články a reportáže však nejsou pouze výpovědí o autorovi, říkají také mnohé o šedesátých letech. Mimo jiné se v nich promítá vnitropolitická situace Československa, které přecházelo od stalinismu k reformnímu komunismu. Po roce 1948 bylo Československo od světového dění odříznuto železnou oponou, za níž se budovatelské nadšení prolínalo s komunistickým terorem. V šedesátých letech se atmosféra v Československu postupně uvolňovala a opona zvedala, v roce 1968 byla nakrátko vytažena úplně, aby pak byla opět spuštěna. Relativně krátké období reformního komunismu uvolnilo ve společnosti obrovskou tvůrčí energii, která se projevovala nejprve v kultuře a později i v politice.

V obecném českém povědomí zůstává reformní komunismus dodnes těžko uchopitelným fenoménem. Pokoušel se o komunistický humanismus, který se lišil jak od předchozího stalinistického dogmatismu, tak i od následného normalizačního oportunistu. Narážel tudíž na odmítnutí jak ze strany ortodoxnějších či později oportunističtějších komunistů, tak i – zejména po roce 1989 – ze strany dogmatických anti-komunistů, pro něž je komunismus jakékoliv barvy zločinem. K pochopení potenciálu reformního komunismu po roce 1989 často nepřispěli ani samotní „osmašedesátníci“, kteří myšlenkově ustrnuli v šedesátých letech a jejichž představy o společenském vývoji jistě nebyly zločinné, nýbrž muzejní. Reformní komunisté navíc byli názorově rozrůznění: shodovali se na nutnosti reformu, rozcházeli se v jejich hloubce a směru. Přesto se jedná o pojem nezbytný k pochopení Československa šedesátých let, zejména pokud nás zajímá někdo jako Jiří Dienstbier, který reformním komunistou byl. V jeho vlastním pojetí reformního komunismu se už tehdy mohla objevovat politická přesvědčení, kterými se později zapsal do českého veřejného života. Šlo především o hledání kompromisu mezi sociální spravedlností a individuální svobodou, kterou ho oslovovala Amerika, jakož i o jeho skepsi k jakýmkoliv politickým doktrínám, která souvisela s jeho praktickým smyslem pro realitu.

Československý rozhlas byl místem, kde Dienstbier mohl nejen naplňovat svůj celoživotní zájem o mezinárodní dění, ale kde se také mohl aktivně účastnit reformních

procesů. Jak dokládají autoři monumentální monografie věnované rozhlasové historii Od mikrofonu k posluchačům, v rozhlase šedesátých let se přetahovali reformátoři s konzervativci. Na jedné straně představoval rozhlas propagandistickou oporu post-stalinistického režimu, na druhé straně se vysílání otevíralo reformním vlivům a přispívalo k uvolňování druhé poloviny šedesátých let.

Reformátoři neustále posouvali hranice toho, co se ve vysílání „může“. Vytvářeli a rozšiřovali ostrůvky pozitivní deviace, které se často objevovaly na místech z dnešního pohledu nečekaných. Například v armádním rozhlase, kde bychom spíše čekali tuhou kontrolu omezených politruků, vytvářeli živé a velmi oblíbené pořady lidé jako Karel Kyncl, Karel Šiktanc, Miloň Čepelka, Zdeněk Svěrák či Jiří Šebánek. Podobným ostrůvkem byla redakce mezinárodního života, kde pod vedením Milana Weinera působila řada výrazných a názorově nezávislých osobností, vedle již zmíněného Karla Kyncla například také Luboš Dobrovský, Jan Petránek, Karel Jezdinský a samozřejmě Jiří Dienstbier.

Dienstbier a jeho kolegové, ať už v pražské redakci, nebo jako zahraniční zpravodajové, zprostředkovávají posluchačům také svět za železnou oponou. Ve své práci musejí někdy v menší, někdy ve větší míře činit úlitby požadavkům propagandy, ale ti nejzdatnější si vytvářejí vlastní nezávislé stanovisko, z něhož svým posluchačům interpretují události. Narušují tím dosavadní černobílé vidění světa, do železné opony vrtají díry. Dienstbier se ve svých článcích a reportážích postupně dopracovává k perspektivě, která je v té době blízká západním levicovým intelektuálům. Čte Sartra a Camuse a z jeho amerických reportáží prosvítají sympatie k demokratické straně a jejím politickým tématům. Podporuje reformní vedení KSČ a v roce 1968 je během srpnové invaze mezi těmi, kteří se snaží udržet nezávislé protiokupační vysílání.

Předkládané komentáře, články a reportáže také připomínají některé velké události a protagonisty tehdejšího mezinárodního života. Evropa stojí v šedesátých letech spíše na okraji, velká rozhodnutí se tvoří jinde a velké krize se jí až do roku 1968 vyhýbají, byť těch menších je i v Evropě dost. Hlavní otázky tehdejšího mezinárodního dění se soustřeďují do sovětsko-amerických vztahů. Událostí, která zásadně definuje a ovlivňuje nejen mezinárodní politiku, ale i domácí politiky řady států, je americká válka ve Vietnamu.

Ač Dienstbier evropské dění sledoval, zpravodajsky pokrýval západní Evropu jen příležitostně a věnoval se jiným oblastem. Z těchto důvodů představují komentáře z Evropy, jimiž kniha začíná, spíš méně významnou část jeho novinářského díla. Nabízejí

však stále podnětnou analýzu tehdejšího francouzského prezidenta de Gaulla, který se vymezováním vůči Spojeným státům pokoušel o vlastní nezávislou politiku mezi dvěma supervelmocemi. Zajímavé jsou i komentáře o trampotách tehdejšího britského premiéra Wilsona.

Není ale náhodou, že hned několik komentářů z Evropy se týká Asie, ať už se jedná o kritické postoje západní Evropy k válce ve Vietnamu, či o reakci na běsnění Maoovy kulturní revoluce v Číně. Velké střety studené války se v polovině šedesátých let odehrávají právě v Asii, kam v té době odjíždí Dienstbier na svoji první velkou zahraniční misi jako dálnovýchodní korespondent. Jeho příspěvky z Indonésie, Vietnamu a Kambodže, které v knize následují po evropských, barvitě evokují odlišné politické, kulturní i přírodní podmínky, s nimiž je Evropan při návštěvě regionu konfrontován. Dobře vystihuje slabiny americké politiky ve Vietnamu, která se od poloviny šedesátých dostává do slepé uličky, i nevalnou úroveň nepopulárního jihovietnamského režimu udržovaného pouze podporou USA. Nutno však říci, že podobně kritický pohled nemůže ve svých zprávách uplatnit vůči vietnamským komunistům na severu, podporovaným z Moskvy. Velkým tématem je Dienstbierovi Indonésie. V roce 1965 zažila pokus o vojenský levicový převrat, který měl posílit pozice komunistů, ale který nakonec vedl k vlně masového vraždění, zničení komunistických sítí a nastolení proamerické diktatury generála Suharta. Těmto pohnutým událostem věnuje Dienstbier svoji první knihu Noc začala ve tři ráno. Komentáře z Indonésie, které nabízí naše kniha, líčí upevňování nového režimu a postupný odchod otce indonéské nezávislosti Sukarna, jehož portrét v Dienstbierově podání vyniká výstižností a živostí.

Třetí kapitola politických komentářů je věnována Spojeným státům, kam Dienstbier odjel v září 1968 na čtrnáct měsíců jako zahraniční zpravodaj. Odjel krátce po sovětské invazi, v době, kdy ještě nebylo zcela zřejmé, jakým směrem se Československo bude ubírat. Přijel do Ameriky v době vrcholící prezidentské kampaně, která rozhodovala o nástupci demokratického prezidenta Lyndona Johnsona. Sami demokraté byli ochromeni atentátem, který připravil o život jejich prezidentskou naději Roberta Kennedyho. Dienstbierův komentář k jeho smrti, hluboce analytický a současně silně emotivní, patří k tomu nejlepšímu, co jako politický novinář napsal. Významná část dalších komentářů se věnuje nově zvolenému republikánskému prezidentu Richardu Nixonovi, jeho představám o zahraniční politice, především nepopulární válce ve Vietnamu, a jeho lidem; Dienstbier si všímá slabého ministra zahraničí a správně odhaduje, že skutečným tvůrcem zahraniční politiky může nakonec být prezidentův

poradce Henry Kissinger. S touto velkou postavou americké diplomacie se Dienstbier setkal o několik let dříve v Karlových Varech jako s akademikem. Připravoval s ním rozhovor, jímž začíná třetí kapitola naší knihy. Kontakty udržovali i později: když Kissinger v devadesátých letech vydal své Umění diplomacie, poslal je Dienstbierovi s věnováním „od přítele a obdivovatele“.

K velkým politickým událostem následujícího roku 1969 se pak řadí studentské nepokoje podnětené protesty proti válce ve Vietnamu a úspěšné přistání lidské posádky na Měsíci. O nich už mohl Dienstbier referovat do Prahy pouze písemně, normalizační vedení rozhlasu nepustilo do vysílání ani jeho jméno, ani jeho hlas. Podobně jako v předchozích částech i zde jsou čtenářskými pamlsky Dienstbierovy portréty osobností, ať už se jedná o spisovatele Johna Steinbecka, zpravodajce Allena Dullese, nebo bývalého prezidenta Dwighta Eisenhowera.

Zatímco životnost politických komentářů je do velké míry omezená hloubkou stopy, kterou komentované události a osobnosti po sobě zanechávají, reflexe širších společenských témat dává možnost formulovat obecnější závěry. Dienstbier ve svých reportážích o životě ve velkých městech i na venkově na americkém Jihu dokázal na konkrétních osudech a událostech zachycovat stále aktuální rozpory americké společnosti, která ho tolik přitahovala a fascinovala.

Závěrečnou část knihy netvoří další Dienstbierova publicistika, nýbrž jeho nezveřejněné vzpomínky na dobu po návratu ze Spojených států na podzim roku 1969 do normalizační reality. Vystihují Dienstbierovo rozpoložení i atmosféru doby. V důsledku svých liberálních názorů a činnosti v protiokupačním vysílání se stal jasným terčem normalizačních čistek, jako rozhlasový novinář skončil bez vyhlídky na možnost další profesní seberealizace. Pocity trpkosti a marnosti, které jsou v jeho vzpomínkách patrné, představují smutnou tečku za první velkou životní rolí Jiřího Dienstbiera.

Petr Drulák

ředitel Ústavu mezinárodních vztahů

I. SLUŽBA DNI

Poznámky a komentáře

EVROPA

1958–1969 – Charles de Gaulle francouzským prezidentem

1963-1966

FRANCIE

Lidé odcházejí, Francie zůstává

12. 4. 1963

„Kdo však uchopí okamžik, to je pravý muž,“ napsal kdysi Goethe. Dodejme k tomu, že je-li tento muž v čele státu, měl by být pravým státníkem. A možná budete překvapeni, stejně jako jsem byl já, když si řekneme, že ona Goethova slova jsem si přečetl pod fotografií Charlese de Gaulla.

Francouzský prezident mohl v těchto dnech oslavit malé výročí. Od události roku 1958, jež ho vynesly do čela Francie, uběhla stejná doba, jakou stál v čele své země oněch pět let, sedm měsíců a tři dny od 18. června 1940 do ledna roku 1946.

První období, v němž uchopil okamžik, můžeme shrnout takto: postavil se do čela odboje, když žádný z příslušníků jeho třídy neměl odvahu pozvednout meč z bláta, kam ho čerstvě zadupaly boty vítězných nacistů. Musel se přitom střetnout s francouzskými kapitulanty i západními spojenci a mnoho energie přitom obětoval, aby nevítežil odboj řízený komunisty. Když musel „stranu zastřelených“ přijmout do vlády, byla to pro něho největší překážka na cestě k prezidentskému systému, jenž se měl stát základem jeho koncepce. A tak musel de Gaulle počkat na druhý okamžik celých dvanáct let.

Čím naplní de Gaulle druhé období své vlády? Jak se přiblížil Goethovu ideálu pravého muže, nebo v jeho případě pravého státníka? A který okamžik musí státník uchopit? Získal si publicitu a popularitu, blížíci se spíše popularitě filmové hvězdy než politika. Odráží se i v mnoha titulech, které mu uděluje francouzský i jiný západní tisk. Tak je de Gaulle podle západních novinářů „deset stop vysoký tvůrce překážek“, obstrukcionista zvláště silné vůle, „napoleonsky osamělý“, „představitel nejpravícovějších složek finančního kapitálu“, „nejjemnější a nejinteligentnější vůdce v Evropě“, „člověk, který ze lsti učinil oblíbený nástroj vlády“ a tak dále. De Gaullovi takové titulky nevadí. Ví, že tato popularita filmové hvězdy slouží víc než cokoliv jiného jeho politice. Akce francouzské politiky, které se často zdají nesourodé a protichůdné, se skládají jako různobarevné kaménky do mozaiky koncepce, jež není nová. Snažil se o ni vůdce svobodných Francouzů de Gaulle v letech války, vyložil ji politik de Gaulle ve venkovském ústraní, když napsal válečné vzpomínky. Základem této koncepce je myšlenka třetí síly. Jako protiváha dvou gigantů – Sovětského svazu a Spojených států – má stát v Evropě moc vedená silnou Francií a podpořená oslabeným Němcem. Za války si de Gaulle představoval, že tato síla zahrne území od Atlantiku až po

sovětské hranice. Historie, mimo jiné i naše, ho donutila posunout hranici vysněné Evropy hodně na Západ.

Když de Gaulle rozhodne, nenechá zahálet ani částku své inteligence a osobnosti. Využívá obratně i toho, co je mu ve skutečnosti nepříznivé. Stačí podívat se, jak posílil pozici Francie v Africe, když pochopil prohru v Alžírsku a uvědomil si, že musí dát koloniím nezávislost o zlomek vteřiny dříve, než si ji vezmou samy. Dokázal dokonce spolknout vyvlastnění francouzské buržoazie alžírským lidem, aby vyvolal dojem, že jeho Francie už není zemí kolonizátorů. Ve stínu této politiky pak pro mnohé oči lépe zanikne třeba intervence v Gabunu.

De Gaulle se nebojí pošlapat záhony, pečlivě pěstované a střežené zahrádky a hlídači západní politiky v celém období studené války.

První na řadě jsou povadlé květiny Atlantického paktu. NATO nevstoupilo před patnácti lety – 4. dubna 1949 – v platnost pouze jako agresivní blok proti socialistickým zemím, ale také jako instituce, jež měla organizačně zajistit americkou nadvládu nad západní Evropou. Dnes žádný západní politik nevěří, že Sovětský svaz přepadne NATO, a každý západní politik ví, že NATO nemůže přepadnout Sovětský svaz. Proto zůstávají pouze dva skutečně věrní členové – Spojené státy a Německá spolková republika, jež v paktu vidí jedinou možnost, jak se dostat k atomové bombě.

Ale to si de Gaulle nepřeje. Západní Německo je už tak příliš silné pro jeho vkus a koncepci. Proti tomu můžeme namítnout: Proč tedy podepsal spojenecký pakt s Adenauerem, proč poskytl cvičiště bundeswehru, proč pronášel na své západoněmecké pouti německy patetické projevy o sbratření a chlubil se německou babičkou? Ale de Gaulle si nevšímá smlouvy, když se mu nehodí, zásadně oponuje mnohostranné jaderné síle, neustupuje od hranic na Odře a Nise. A tak si myslím, že nepatrné náznaky o realismu francouzského prezidenta v souvislosti s Německou demokratickou republikou ukazují, že de Gaulle vůbec není nešťasten, že NDR existuje. Vždyť to všechno jen podporuje jeho přání zachovat si západní Německo pro svou třetí sílu, ale nedovolit, aby v ní převládlo. Příznačné pro de Gaullovu koncepci jsou motivy uznání Číny. Nešlo tu jen o políček Spojeným státům nebo o snahu posílit francouzskou pozici v Asii. Tady se snad de Gaulle domníval nalézt místo, na kterém oslabí také toho druhého giganta. Patetické přátelství mezi Čínou a Francií přímo vypuklo v okamžiku, kdy čínsko-sovětská roztržka se ukázala v celé své hloubce. Ale je nerealistická myšlenka, že realistický čin, jakým je uznání Číny, může poškodit postavení socialistické velmoci – Sovětského svazu. Jen mimochodem: tento případ ukazuje,

Jiří Dienstbier
na břehu Seiny,
1963

jak nečekaně složité je období, do kterého vstoupil svět po dvoubarevných, černobílých letech studené války.

A teď, přes složitou motivaci uznání Číny de Gaullem, se dostáváme k tomu, co je v koncepcích francouzského prezidenta nejméně příznivé. Kdybychom to chtěli konkrétně vyjmenovat, pak sem patří snaha dále zkoušet jaderné zbraně, neúčast na odzbrojovacích jednáních, odpor k paktu o neútočení a tak dále. To možná přispívá k vytvoření třetí síly. Ale současně to vytváří velký otazník nad tím, k čemu bude vlastně dobrá. K čemu bude dobrá třetí síla ve světě, který je dnes víc než kdy jindy jen jeden, spojen na život a na smrt nezranitelnými odvetnými jadernými silami. Nestačí tu odpověď, že třetí síla bude dobrá k velikosti Francie. Neboť dnes se každá politika musí vyrovnat s tím, zda vede k válečnému střetnutí, nebo k mírové koexistenci. Čím se tedy odliší třetí síla, i kdyby se jí podařilo de Gaullovi vybudovat, od druhých dvou? Nebo spíše od té druhé na

Západě, představované Spojenými státy? Je totiž zřejmé, že z hlediska života lidské společnosti je hodnota kterékoli západní politiky přímo úměrná tomu, jak přistupuje k jednání se Sovětským svazem.

Francie má díky tradicím rusko-francouzských vztahů výhodu proti četným svým partnerům na Západě. Francie byla vždycky silná, když jejím spojencem bylo Rusko či Sovětský svaz. Kapitán de Gaulle to věděl, když seděl v roce 1916 v německém zajetí s poručíkem Michaiem Tuchačevským. Věděl to generál de Gaulle, když 20. ledna 1942 říkal z londýnského rozhlasu svému národu: „Není ani jednoho čestného Francouze, který by nevítal vítězství Ruska. Francie je s Ruskem, které se dokázalo povznést z temnoty hlubin k slunci velikosti.“ Věděl to ministerský předseda de Gaulle, když podepisoval za zvuku posledních bitev války smlouvu o přátelství a vzájemné spolupráci mezi Sovětským svazem a Francií.

Uchopí tedy de Gaulle svůj okamžik? Naznačuje v tomto smyslu něco návštěva poslance Adžubeje v Paříži a senátora Edgara Faurea v Moskvě? Přejede de Gaulle do Moskvy, kam je pozván už od roku 1960? Když pojede, bude to proto, že hledá cestu pro návrat Francie ke skutečné velikosti, k jejímž výšinám vystoupila tolikrát jako málokterá země, a z nichž byla tolikrát v historii jako málokterá jiná země stržena. Nelze dnes ještě odpovědět, zda de Gaulle naplní onen Goethův citát o pravém muži, jenž se objevil pod jeho fotografií – samozřejmě v rámci svého určení třídního, filozofického, náboženského; v tom smyslu, že snaha o velikost je rovna úsilí o mírový svět.

Ale v každém případě i pro Charlese de Gaulla platí, co si zapsal ve svých pamětech: „Francie si dokáže zvolit správnou cestu. Lidé odcházejí. Francie zůstává.“

De Gaulle a Vietnam

4. 9. 1966

„Nepřišel jsem, abych sklízel, ale abych zaséval,“ prohlásil při jedné příležitosti generál de Gaulle. A zdá se, že stejný smysl mohou mít slova, která pronášel ve čtvrtek na stadionu kambodžského hlavního města Phnompenhu vzrušeným a dramatickým způsobem.

Národy Asie se nikdy nepodřídí zákonům ze zahraničí, z druhé strany Pacifiku. Základní podmínkou politického řešení ve Vietnamu je, aby Američané stáhli své jednotky ve vyhovující a určené lhůtě. Spojené státy musí přistoupit na to, že každý národ si má řídit svůj osud podle vlastních představ. To jsou základní teze projevu francouzského

prezidenta pouhých sto kilometrů od vietnamského bojiště, teze, které se od čtvrtka opakují v tisících rozhovorů a komentářů.

Nejsou to ovšem teze nové. Odpovídající v zásadě tomu, co požaduje Národní fronta osvobození Jižního Vietnamu a Vietnamská demokratická republika, tedy ti, proti kterým vedou Spojené státy leteckou a pozemní válku na jihovýchodě Asie. Označuje-li se na všech stranách projev de Gaulla za významný, je to především z jiných důvodů.

Zpravodaj pařížského Le Mondu Jean Lacouture shrnuje to, co mu po projevu řekli Kambodžané, do tohoto citátu: „Tentokrát generál spálil mosty, angažoval se na naší straně, přestal být povýšeným divákem. zhnuseným válkou, stal se bojovníkem míru. Jsme šťastni, že právě v Phnompenhu se de Gaulle opět nalezl jako muž Evianu a boje proti Organizaci tajné armády.“

Možná že je tento citát nadnesený, ale ukazuje příčiny de Gaullova postoje. Francie ovládala alžírské území svou vojenskou silou mnohem více, než Američané jsou schopni kontrolovat území Jižního Vietnamu, a přesto při jednání v Evianu přistoupila na nezávislost Alžírsko. Přitom Alžírsko bylo v srdcích velké části Francouzů nedílnou součástí země, zámořský department, oddělený kouskem Středozevního moře, a žilo tam přes milion Francouzů. Byla v tom státnická rozvaha i odvaha, když de Gaulle učinil tento značně nepopulární krok, když mu to velelo jeho poznání širších historických souvislostí vědomí nevyhnutelnosti rozpadu impérii. Podobně to vypadalo se svobodou dalších bývalých afrických kolonií, které dostaly nezávislost dříve, než tam mohl vzplanout boj podobný alžírskému. A právě de Gaulle ví dobře, jak se tento krok vyplatil, ví dobře, že zachoval v těchto zemích pozice své země a francouzského kapitálu lépe, než kdyby bojoval o jejich udržení v rámci impéria do posledního okamžiku. Ví také to, a setkává se s tím všude na svých cestách, že to nenarušilo prestiž Francie, ale naopak ji to znovu povýšilo mezi skutečné velmoci. Proto mohl na phnompenhském stadionu uvést tento příklad a apelovat na Američany, aby se jím řídili, doporučovat jim jménem přátelství, aby pochopili, že v dnešním světě zvyšuje prestiž nikoliv odmítání, ale uznávání realit.

Nejen de Gaulle, ale i generální tajemník OSN U Thant se svým odmítnutím kandidovat do funkce na příští pětileté období postavil proti politice Američanů, kteří chtějí nahradit zásady Charty OSN svou vlastní policejní činností ve světě. Je mnoho důvodů, které vedly U Thanta k tomuto kroku, který může mít vážné důsledky, protože se stěží najde kandidát, který by měl takovou reputaci poctivého státníka, skutečně neutrálního. Ale rozhodujícím motivem byla právě válka ve Vietnamu a hned na

druhém místě U Thantova výtku, že Organizaci spojených národů vážně oslabuje skutečnost, že není univerzální, protože v ní chybí jedna z pěti nejvýznamnějších velmocí – Čínská lidová republika. I když tedy U Thant nejmenoval zemi, která je dnes nejvíce zodpovědná za prudce vzrůstající nebezpečí ve světě, i když Američané vyjádřili politování nad jeho odchodem a chtějí ho přesvědčovat, aby své rozhodnutí zvážil, tady ve Francii i jinde se za hlavního viníka U Thantova odchodu považují Spojené státy. U Thant tedy také dramaticky ukázal, že není pravda, že o nic nejde, a zřejmě zamýšlel své politické gesto právě jako varování světu, který se zaslepeností Američanů řítí k bodu, který nikdo nezná a nemůže určit. Řečeno jinak, slovy de Gaulla na phnompenhském stadionu, „iluze, týkající se užití síly, vedou k postupnému zvyšování expedičního sboru, k stále rozsáhlejšímu stupňování napětí v Asii, stále bližšímu Číně, stále provokativnějšímu vůči Sovětskému svazu a konečně stále více ohrožujícímu světový mír.“

Saigonský premiér Ky odbyl projev tím, že de Gaulle si chce udělat jméno. Ky, tento playboy v uniformě leteckého generála, který má na svém nočním stolku fotografii Hitlera, který si občas sám zalétne shodit bombu na Vietnamskou demokratickou republiku, aby dokázal svou statečnost, který není přítom schopen sjednotit ani tolik procent vietnamského obyvatelstva, jaké by se dalo spočítat na prstech. Ky, který ví dobře, že kdyby se jen začalo vážně přemýšlet o tom, co řekl nedaleko Saigonu tento týden de Gaulle, že by to znamenalo jeho okamžitý pád, tento Ky není ovšem rozhodující. Je to jen malý chlapeček, kterému Američané dovolují, aby jim podával sirky v obrovském muničním skladišti dnešního světa, k němuž se stále více přibližuje požár založený ve vietnamských horách a džunglích. Je tragikomické, vystoupí-li v takové situaci prezident Johnson s návrhem, aby se všestranně rozvíjely americko-sovětské styky, bez ohledu na konflikt ve Vietnamu. Takový nápad se může zrodit jen ve zpupné Americe, opilé vlastní mocí, neschopné rozeznávat nic než černé a bílé. V Americe, která dosáhla příliš rychle vysokého standardu, než aby se mohla nad sebou zamyslet, tak jak je to zvykem v Evropě s celou její historií. Je proto nemyslitelné předpokládat, že by reakce na de Gaullův projev byly jiné, než jaké jsou, tedy odmítavé. Američané najednou nejsou schopni pochopit alžírskou paralelu. Nevěří ve velké většině, že jde o národněosvobozenecý boj, že jde o to, že Vietnamci si chtějí vládnout sami. Podařilo se vietnamskou válku představit americkému lidu jako boj za svobodu proti podvrtné činnosti komunistů. De Gaulle, který odmítá ideologie, který je přesvědčen, že ideologie jsou pouze zástěrkou nacionalistických zájmů, si byl této americké

pozice vědom. Proto neapeloval na Američany jen poukazem na Alžírsko, ale také na ducha Západu. Je těžké říci přesně, co tím myslel člověk, který severní polokouli dělí na Ameriku, Evropu od Atlantiku po Ural a Asii. Pokud bychom to vztáhli na Francii, pak samotný duch Francie obsahuje revoluci, komunu a dejme tomu současnou de Gaullovu politiku, ale také cizineckou legii nebo politiku mnichovanství. De Gaulle se tedy zřejmě odvolává na pokrokové tradice Západu a je celkem lhostejný, dělá-li to v zájmu své třídy, když zájem třídy se v daném okamžiku ztotožňuje se zájmy pokroku celé lidské společnosti. Není pochyb, že by bylo právě tak v zájmu Ameriky i celé lidské společnosti, kdyby vyřešila pozitivně své asijské problémy, a nejen odchodem z Vietnamu. Zbývá i pochopit, že v Asii je obrovská velmoc, která má právo nespokojovat se s podřadným statutem, velmoc, na jejímž území žije více lidí než v kterékoli jiné zemi světa a která se svého zákonného práva bude domáhat. Pokud zaujala Čínská lidová republika extremistická stanoviska v zahraniční politice, jak konstatuje i poslední prohlášení Komunistické strany Sovětského svazu, je to i díky tomu, že Spojené státy učinily v posledních dvou desetiletích všechno, aby jí její statut upíraly.

Tedy v Paříži mají mnoho dobrých zkušeností, aby chápali, že ve světě nezavládne pax americana, mír podle amerických představ. Pokusy o zavedení amerického míru mohou skončit jen tím, že mír ve světě nebude vůbec. A v tom je i základní význam toho, co řekl v Phnompenhu generál de Gaulle, jako Francouz, jako představitel Západu, který pochopil, o co běží. Ale nejen že nemohl přijít, aby sklízel. Zdá se, že nemohl ani zasít, protože neměl žádný vliv na přípravu pole, které se obdělává z Bílého domu na druhé straně Atlantického oceánu.